

Anker Brink Lund:
Den redigerende makt
Nyhedsinstitutionens politiske indflydelse
Århus, Aarhus Universitetsforlag, 2002, 225 p.,
ISBN 87-7934-052-0, (Magtudredningen)

De sosiale tilstander og psykologiske bindinger maktbegrepet prøver å fange inn er så mangfoldige at fenomenet unndrar seg enhver presis definisjon. Makten har tradisjonelt blitt definert i et psykologisk perspektiv – som Max Weber's 'karisma', eller i lys av herskeners ideologiske hegemoni – som i Marx' 'overbygning'. Enten tøver man makt når motparten, selv motvillig, gjør det man ønsker, eller man hersker fordi motpartene mangler forestillinger om andre alternativer enn de som tilbys. Feilen ved disse tilnærminger er at tvungen overtalelse er atypisk i et åpent marked, på den annen side er strukturell makt i storsamfunnet vanskelig å analysere ut fra nøytrale premisser siden institusjonelle endringer er vanskelig å oppdage annet enn i et historisk perspektiv.

Men det finnes visse enigheter man fortsatt samles om i samfunnsforskningen: så som at makt i demokratier knyttes til posisjoner og ikke til personer. Maktutøvelsen gjennom medier bør derfor undersøkes på det mesonivå der nyhetsinstitusjonen hører hjemme, og der posisjonene og rollene får sitt symbolske innhold og sin potensielle innflytelse. Og det er på dette nivå Anker Brink Lund ganske riktig legger sin analyse av maktspeillet i de danske medier gjennom en nyhetsuke i 1999: "Makt er ikke en besiddelse, men relasjoner mellom konfliktende aktører." (s. 25). "En redigerende rolle i politisk sammenheng er ikke en position, de medvirkende velger fullstendig frit." (s. 21). Med andre ord, det er forskjell på private preferanser og de krav og forventninger man må forholde seg til på jobben. Det er en uomtvistelig dyd i nyhetsformidlingen at man holder sine private oppfatninger i bakgrunnen.

Endringer i maktbetingelser skyldes derfor hovedsakelig endringer i institusjonelle forhold. Og blant slike fundamentale endringer i danske medier de siste to-tre tiår er profesjonaliseringen av den journalistiske ideologi og forfallet av partipressen. Noe som i sin tur endret spillereglene i det offentlige rom og politikernes muligheter for å vinne fram med sine synspunkter. Mediene ville i større utstrekning bestemme hva som skal bli aktuelle tema i folks bevissthet. Utviklingen mot en mer innflytelsesrik posisjon for mediene ble godt understøttet av folks omfattende medieforbruk som gjør det stadig vanskeligere å opprettholde levedyktige partiorganisa-

sjoner. Dette er bakteppet for analysen av mediernes utspill gjennom en uke.

Grunnmaterialet for Anker Brink Lund's analyse er den totale nyhetsproduksjon gjennom uke 46 i 1999 (15. til den 21. november). Alle innenriks og utenriks nyheter samt debattstoffet i samtlige danske nyhetsmedier ble undersøkt: dagblader, fjernsynsnyhetene i Danmarks Radio program 1 og i TV2, radioens timelange nyhetssendinger (kl. 8,12 og 18,30) og samtlige telegrammer fra Ritzaus Bureau (s. 32). Dette ble kodet på tema, saksområder, kilder, vinklinger og perspektiv. Journaliststudentene ved Syddansk Universitet observerte 35 redaksjoner i tv, radio og aviser. Endelig hadde man parallelt en intervjuundersøkelse som skulle måle journalistenes, politikernes og befolkningens holdninger til sine medier og deres kunnskaper om aktuelle saker i den undersøkte nyhetsuken. Dermed kunne man sammenlikne tre typer av dagsordener – politikernes, pressens og publikums – analysemuligheter som utnyttes ganske summarisk for to av de tre dagsordner. Hovedvekten legges på innholdsanalysene av nyheter og mediernes dagsorden og på forklaringer og kommentarer på sammensetningen av nyheter.

Materialinnsamlingen er en imponerende innsats fra studentene ved journalistutdanningen i Odense, som har resultert i et materiale jeg tør si ikke finnes maken til noe annet sted; omfanget tillater Brink Lund uten særlig forbehold å fortelle oss hvem som er de mest utpregete produsenter av originalt nyhetsstoff (lokalpressen), hvilke medier som produserer flest egne nyheter som blir sitert og videre bearbeidet av andre medier (de landsdekkende aviser), og hvilke kanaler som mest lever på andres nyhetsstoff (mest typisk nettmedier, dernest landsdekkende radio og tv). Lokalpressen produserer mest nyheter for seg selv, mens den øvrige dagspresse leverer mest nyhetsstoff til den øvrige næringskjede i danske medier.

Den empirisk baserte analysen er delt i tre: Første del handler om tre tilfelle av såkalt fokusjournalistikk, eller kampanjer over flere dager. I neste del gjennomgås overvåkingen av forhandlingene i henholdsvis Folketinget, i kommunene og av aktuelle saker for Danmark som skal behandles i

EU. I siste del analyseres publikums forventninger sammenholdt med oppfatninger blant beslutningstakere og journalister.

Den absolutt mest leseverdige delen gjelder fokusjournalistikken der Brink Lund gjennomgår tre saker som viser samspillet og motspillet mellom medier, politiske instanser og andre aktører demonstrert i kommenterte sammendrag av en tv-dokumentar og to avisreportasjer med etterfølgende analyser.

Den første saken gjelder forretningsfolks frynsegoder som var tema for tv-dokumentaren *De riges paradisi* 16. november. Der framheves det, uten særlige motforestillinger, at visse skatteregler gjør de rikes overdrevne luksusforbruk mulig, begunstigelser som ikke gjelder oss alminnelige fjernsynstittere. Samme kveld sendes et diskusjonsprogram i tv der finansministeren blir konfrontert med anklagene om skjevfordelinger. Så får ministeren selv anledning til å svare. Finansministeren skylder bl.a. på praktiseringen av reglene i de lokale skattemeander. Neste dag faller Rizaus Bureau inn med imøtegåelser fra kommunene av finansministerens uttalelse. Ballen ruller daglig fram og tilbake gjennom den undersøkte uken, særlig i *TV-avisen*, *Radioavisen*, *Ekstra Bladet* og *B.T.*, der tesen i dokumentaren om skjevfordelinger får en allmenn tilslutning. Medieoppstyret fører til at skattereglene strammes inn.

Et annet eksempel starter med *Berlingske Tidendes* reportasje 14. november om "A.P. Møller under besættelsen" der man påstår at en av Danmarks industrielle ikoner i etterkrigstiden hadde vært innblandet i våpensalg til tyskerne under okkupasjonen. Oppslaget hentyder til kontroversielle tilstander og skjulte forhold, mange av bevisene godt forvart og beskyttet av klausuler i Riksarkivet. Oppslaget utløser en lang debatt om de økonomiske forhold mellom dansker og tyskere under den annen verdenskrig og om karakteren av den danske motstandskampen. Debatten forgrener seg til historikerlauget som krever åpne arkiver og en mer fyldig dokumentasjon, og til Folketinget der finansutvalget gir en gruppe historikere fem millioner til å fylle "det sidste sorte hul i Danmarkshistorien". Men Møllerkonsernet er også en betydelig medeier i den Berlingske. Redaktøren kritiseres internt blant medarbeidere og på styremøter, han tar til motmæle og fortsetter i jobben, noe som resulterer i at A.P. Møller selger sine aksjer året etter. Møllerkonsernets salg utløser nye aksjesalg og ved slutten av år 2000 sitter det norske Orkla Medier med aksjemajoriteten.

Gjennom slike eksempler ser vi tydelig et samspill mellom skiftende premisser og motiver i delvis uforutsigbare kombinasjoner og med mediene som

arena. Ingen av journalistene som tok initiativet til publisering av de kontroversielle forhold maket helt å sette sine premisser igjennom i de etterfølgende begivenheter, kommenterer Brink Lund. Forståelig nok siden pressen ikke har noen legitim beslutningsmakt. Og skulle pressen ønske noen form for direkte makt i politikken så vil nyhetsmediene samtidig undergrave sin rolle som pålitelig formidler og mister dermed evnen til å tiltrekke seg oppmerksomhet fra kilder og publikum. Da er rollen som moralens vokter mer effektiv. I de tre cases som ble undersøkt demonstrerte journalistene et avvik fra det allment godtatte likhetsideal. Demonstrasjonen av avvikene førte også til en stadfesting av normene om likestilling overfor loven og dens forvaltere.

Men temaet om medienes politiske innflytelse er neppe uttømt med dette, om det noen sinne blir det. Brink Lund ser nærmere på forholdet mellom fokusjournalistikken og rutinejournalistikken. Det gjenstår blant annet noen spørsmål om hvilke føringer som ligger bak den dagklare offentlige debatt. Nyhetsmediene er hovedkilden til flertallets kunnskaper om samtiden og til våre stipuleringer av de sosiale og politiske forhold utenfor vår egen erfaringskrets. Medienes overvåking er sjelden fordreid i bestemte ideologiske retninger nå tildags. Men medienes kriterier for hva som er viktig, hva som er normalt, hva vi bør kreve og forvente – i korthet hva som er nyhetsverdige – blir ofte godtatt som utgangspunkter for våre egne konstruksjoner av omverdenen. Det er mengden av mulige begivenheter og offentlige beslutninger som tvinger fram tilvalg og fravalg av tema på alle stadier fram til publisering, men hva er spillereglene i utvelgesprosessen?

En sammenlikning mellom Folketingets sakskart og medienes dagsorden viser et dårlig samsvar. Da har regjeringens medlemmer større evne til å tiltrekke seg oppmerksomhet, særlig når de stiller opp i en diskusjon med medlemmene av Folketingets presselosje. Menige medlemmer av Folketinget strever mer iherdig for å få plass i nyhetsbildet. En vanlig teknikk er å kople seg til de saker mediene allerede har slått opp, ved å gi konkrete eksempler eller antyde mulig allianser for og imot et planlagt vedtak i Folketinget. Ekspertene på saksområdet kan trekkes inn i tredje instans om sakens kompleksitet gjør det naturlig. Ekspertene tar mer sjelden egne initiativ overfor mediene. Men også politikere og journalister er underlagt en "kollegial kontroll med vekslende positioner som den lyttende og den talende, den opsøkende og den afventende." (s. 108).

Medienes dagsorden er selvsagt et redigert produkt der journalistiske initiativ og skjønn spiller inn hele veien mot publisering. Men medienes dagsor-

den er også et resultat av begivenheter som ikke helt tilfeldig oppstår i mediernes nærhet, noen ganger godt registrert av politikere og deres medierådgivere. Motsatt er mediernes innflytelse på politikernes dagsorden merkbar, sier Brink Lund. Paradoksalt nok er det de landsdekkende allmennkringkasterne som er blant de mest virksomme i denne trafikken, tross i at de ligger langt etter i å skaffe originale nyhetshistorier. Saken er vel ganske enkelt den at de elektroniske medier har det største publikum av alle medier.

Aktualitet er det overliggende krav til alle nyhetsmedier. Det som presenteres som nyheter skal helst ha skjedd siden forrige utsendelse. Gjentakelser må bringe noe nyhetsverdige nytt til det som ble fortalt i forrige utsendelse. I tillegg er sosial og geografisk nærhet gjennomgående kriterier for nyhetsutvelgelsen. Legger man til journalistenes stipuleringer av de antatte og lettfattelige konsekvenser for publikum, så angir denne summen selve energien i den mediale seleksjonsprosessen. Et resultat er det sterke fokus på vedtakene i de politiske beslutningsorganene.

Til sammenlikning blir lite opplyst om hvordan de politiske institusjoner virker, om de rammebetingelser og de langsiktige mål politikere søker å styre etter. Mangelen på politisk dannelses og tålmod som dette resulterer i kan forklare meget av den forvirring, politikerforakt og de skiftende velgerlojaliteter som er et vanlig innslag i medialiserte demokratier. Med henvisning til disse kjørereglene i rutinejournalistikken forklarer Brink Lund hvorfor den danske folkeavstemningen om euroen motsa flertallet for euroen blant politikere og medier. EU ligger ”der nede i Europa” langt fra dansk hverdag. Det som rutinemessig rapporteres fra EU er bestemmelser som mest truer, noen færre ganger be- gunstiger, danske interesser. EU institusjonene i seg selv er lite nyhetsverdige. Undertonen i reportasjene om EU blir avventende eller negativ, enten det skal stemmes over euroen eller gjøres opp en mening mer allment om intereuropiske forhold. Ekspertuttalelser, kommentarer og ledere til støtte for euroen klarte ikke å overvinne inntrykkene fra en tradisjonell dansk provinsialisme i nyhetsovervåkingen. Dette stemmer godt med norske erfaringer.

Boken vrimler av interessante iakttagelser, men materialets art gir også framstillingen et visst kasuistisk preg. Det kreves god innsikt av forfatteren for å kunne gi de valgte reportasjer og nyhetsovervåkingen riktige dimensjoner i det politiske

landskap. Anker Brink Lunds måte å presentere sitt materiale på gir leseren en beroligende følelse av å være i godt selskap med en erfaren journalist og et klokt menneske. Inntrykket bekreftes etter hvert som framstillingen skrider fram, med både forhåndskommenterte introduksjoner av hovedbolkene, delkommentarer av viktige tema som er omtalt og perspektivgivende sluttkommentarer av de ulike hovedtema. Bevisene for mediernes makt ligger mer i disse kommentarene enn i data.

Bokens styrke er god formidling, men det er også noe av dens svakhet i faglig henseende. Kasuistisk diagnose, enten den er kvalitativ eller kvantitativ, krever at man anvender allmenne prinsipper og regelmessigheter som grunnlag for faglige presiseringer. Er det noe som savnes i denne boken så er det gjennomgående litteraturhenvisninger og en systematisk klargjøring av premissene for de mange kommentarer. Man savner ofte forfatterens problematisering av sine tema – hvorfor er utfallene av spillet mellom politikere og journalister noen ganger overraskende? I litt for mange tilfelle må vi utelukke stole på at Brink Lund ser rett. Mangelen på åpenhet i argumentasjonen gjør at boken faller igjennom som en faglig monografi, og det er synd fordi Brink Lunds måte å angripe problemene på og hans innfallsvinkler for studiet av mediernes makt uten tvil er fruktbare.

Noen entydig konklusjon kommer altså ikke ut av denne studien. Det kom det heller ikke fra de norske og svenske forgjengerne. Det ligger i sakens natur, slik jeg skisserte den innledningsvis, at man ikke bør sikte mot definitive konklusjoner når man starter en maktutredning, uansett hva politikere måtte ha forventet den gang man satte disse utredninger i gang rundt om i Skandinavia. Anker Brink Lund kvitterer enkelte slike forventninger med å stille den parlamentariske styringskjede på hode (s.15), hvilket nok forarger enkelte av oppdragsgiverne. Men om de siste ord om mediernes makt ikke blir sagt så har Anker Brink Lund demonstrert en mer helhetlig måte å tenke over et stort problem på, noe som vil fortsette å inspirere medieforskere til å etterprøve mange av hans påstander.

*Svennik Høyer
Institutt for medier og
kommunikasjon
Universitetet i Oslo*